

Проблеми ефективного управління формуванням бібліотечного фонду

І.С.Гошанська,
головний бібліотекар
відділу комплектування
НТБ ДонНТУ

Основою будь-якої бібліотеки є безумовно її фонд, а управління формуванням фонду - один з головних бібліотечних процесів. Добре скомплектований та стабільно оновлюваний фонд – основа ефективності роботи бібліотеки.

Сьогодні наукова бібліотека ДонНТУ стоїть на порозі трансформації в науково-інформаційний центр. В рамках наукової теми проводиться дослідження динаміки розвитку фонду, аналіз його змісту по галузям знань і його відповідності потребам користувачів.

Управління фондом – цілеспрямований вид діяльності, необхідний для повноцінного формування, збереження та ефективного використання бібліотечних фондів [2]. Управління фондом включає наступні процеси: планування і фінансування, розвиток фонду (відповідно до напрямку діяльності вузу), забезпечення доступу користувачам, підтримка фонду в актуальному стані, його оцінка, забезпечення збереження, своєчасне вилучення застарілої літератури.

Одна з головних цілей комплектування фонду бібліотеки – забезпечення відповідності його складу читацьким потребам, які динамічно розвиваються та досягнення максимального використання видань, що надходять до фонду.

Частиною ефективного управління фондом є його аналіз. Аналіз фонду – це не разове дослідження; це систематична планомірна робота, яка дає можливість з'ясувати об'єм фонду, темпи його розвитку, глибину, різноманітність, тематику, а також необхідність заходів щодо збереження та консервації, списання книг або коректування підписки, допомагає виявленню дублетності у процесі замовлення літератури.

Оцінка бібліотечних фондів дає реальний практичний результат у тому разі, коли вона здійснюється в рамках оцінки ефективності та якості роботи бібліотеки.

Результати аналізу ефективності фонду є також основою для прийняття управлінських рішень при складанні бюджету бібліотеки, у процесі управління колективом і бібліотечними фондами та розширення спектру сучасних бібліотечних послуг. Позитивний ефект від витрат на комплектування неможливо визначити за допомогою прямих розрахунків, це носить не матеріальний характер.

При формуванні фондів бібліотеки виходять з принципів раціональної відповідності між витратами і вигодами, тобто вигода користувача від отриманої інформації повинна бути більше витрат на її отримання. При цьому вигода носить як економічний так і невідчутний характер, який визначається мірою реалізації основних цілей і задач в діяльності бібліотеки. Кількісні методи оцінки бібліотеки, у тому числі оцінка ефективності бібліотечних фондів, завжди викликали деяку скруту у практиків бібліотечної справи. Труднощі з'являються тоді, коли потрібно визначити, яке має бути співвідношення витрат і вигод при формуванні активів бібліотеки, головною частиною яких є фонди.

Фахівці нашої бібліотеки поставили перед собою завдання проаналізувати динаміку розвитку фонду, його склад за галузями знань і його відповідність читацьким потребам. У основі дослідження лежать наступні положення:

1. Роль друкованої інформаційної продукції залишається такою, що очолює як традиційно, так і науково обґрунтованою в характері комплектування бібліотек.
2. Книгозабезпеченість по всіх дисциплінах на даний момент є недостатньою для забезпечення якісного навчального процесу вузу.
3. Література, запропонована видавничими організаціями не відповідає інформаційним потребам наших користувачів

4. Відповідно до інформаційних потреб користувача, що змінилися, якісний склад фонду повинен змінитися у бік значного збільшення долі електронних документів.

Вивчення ефективності комплектування бібліотеки на першому етапі ми почали з аналізу динаміки поповнення фонду бібліотеки за останніх 5 років по двох напрямках: джерела надходження і тематична структура надходжень.

Джерела надходження	2005 р.	2007 р.	2009 р.
Дари	5259 екз.	3739 екз.	2571 екз. 49%
Передано кафедрами	6715 екз.	1565 екз.	1434 екз. 28%
Придбано	4118 екз.	1146 екз.	597 екз. 11%
В заміні втрачених читачами	956 екз.	1311 екз.	603 екз. 12%
Всього:	17048 екз.	7761 екз.	5205 екз.

Динаміка оновленості фонду

Період	1983-1989	1993-1997	2003-2005	2006-2009
Відсоток оновлення	4 %	1 %	0,5 %	0,4 %

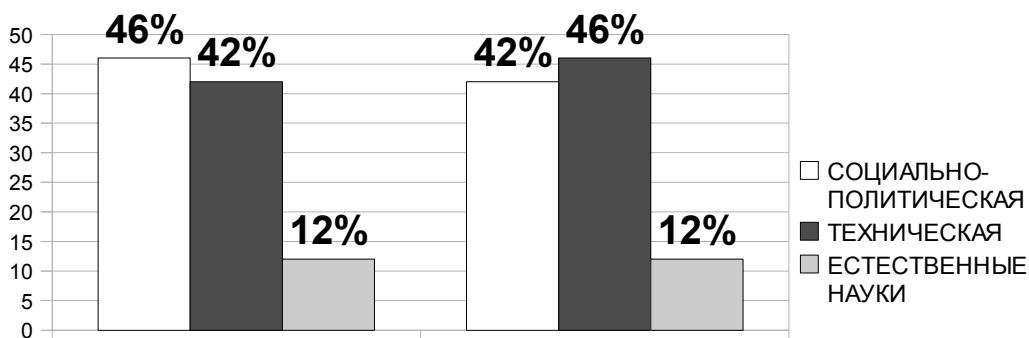
Надходження до фонду по галузям знань

2005 рік:

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНА 7809 (46%) ; (42%)

ТЕХНІЧНА 7091 (42%) ; (46%)

ПРИРОДНИЧІ НАУКИ 2148 (12%); (12%)

ВКЛЮЧАЯ ИЗДАНИЯ МОНУ

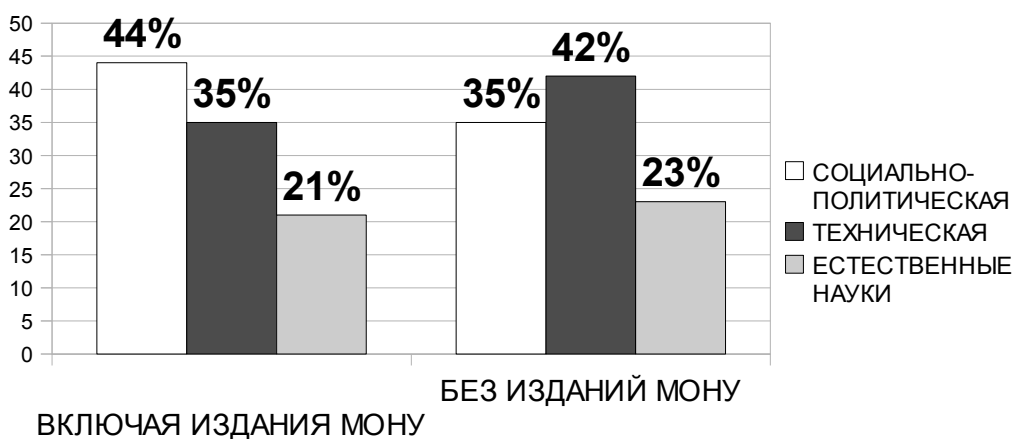
БЕЗ ИЗДАНИЙ МОНУ

2007 рік:

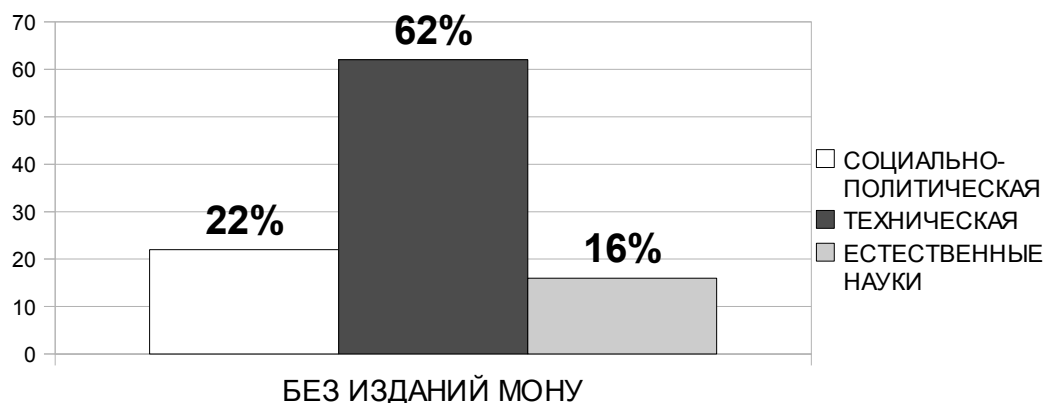
СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНА 3441 (44%); (35%)

ТЕХНІЧНА 2737 (35%); (42%)

ПРИРОДНИЧІ НАУКИ 1583 (21%); (23%)

2009 рік		
СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНА	1168	(22%)
ТЕХНІЧНА	3227	(62%)
ПРИРОДНИЧІ НАУКИ	810	(16%)

Будь-яке поповнення фонду починається з формування замовлення. Для визначення кількісних показників формування фонду в аспекті тематичного складу, ми провели аналіз замовлень, що поступили з відділів бібліотеки. У процентному відношенні ці замовлення розподілилися таким чином:

Економічна література	47%
Соціальна література	31%
Природничі науки	2%
Технічна література	20%

У чому причина такого розподілу? Чи не головним в роботі комплектатора є правильний вибір по-справжньому цінної, змістовної літератури, що відповідає вимогам сучасної навчальної і наукової книги. Зараз книжковий ринок відрізняється зростанням документального потоку, проте кількісні показники далеко не завжди відповідають якісним. І навіть при такому достатку книжкової продукції ми постійно стикаємося з дефіцитом галузевої технічної літератури. Вивчивши декілька видавничих каталогів можна відзначити, що відсоток пропозицій технічної літератури в порівнянні з соціально-економічною набагато менший.

Процентний аналіз видавничих каталогів

Видавництво «Кондор»:

Соціально-економічна літ-ра	80%
Технічна літ-ра	9%

Природничі науки	11%
<i>Видавництво «Книжковий світ»</i>	
Соціально-економічна літ-ра	79%
Технічна літ-ра	10%
Природничі науки	11%

Результати проведеного аналізу були представлені на семінарі інформаторів кафедр, що проводиться бібліотекою щороку, з метою доведення до фахівців реальної ситуації з комплектуванням. Ми розраховуємо на більш усвідомлене відношення фахівців кафедр до оформлення замовлень на навчальну літературу. Дані цього аналізу були представлені директором бібліотеки на адміністративній, а потім на вченій раді. Це дало позитивні результати – адміністрацією було виділено додаткове фінансування на комплектування книг.

Аналізуючи динаміку формування фонду у 2010 році ми бачимо:

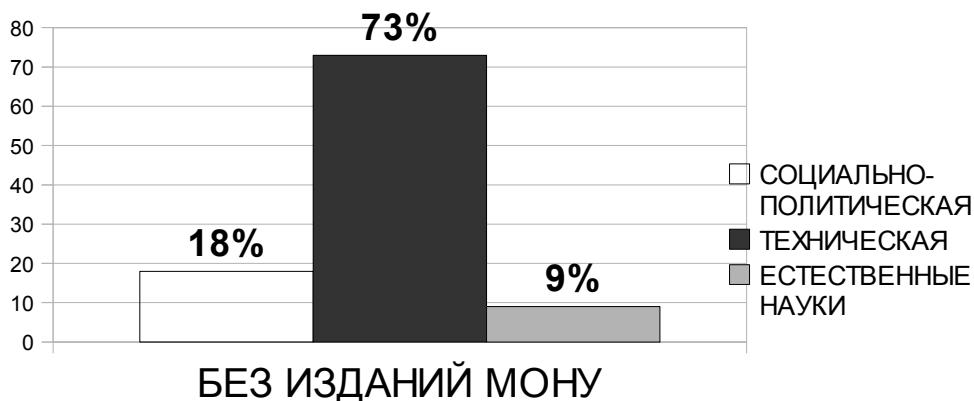
Всього за 2010 рік до бібліотеці надійшло 10703 екз.

Дари:	1854 екз.	17%
Передано кафедрами:	2420 екз.	23%
Придбано:	5746 екз.	54%
В замін втрачених читачами:	683 екз.	6%

Збільшення фінансування вплинуло на джерела надходження, з яких бібліотека отримувала видання: відсоток придбаної літератури в порівнянні з 2009 р. збільшився на 43 %, натомість відсоток видань, які були подаровані зменшився на 32%.

2010 рік

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНА	2032	(18%)
ТЕХНІЧНА	7958	(73%)
ПРИРОДНИЧІ НАУКИ	713	(9%)

Але, навіть маючи певні гроші для закупівлі книг, ми потрапляємо в замкнутий круг існуючої тендерної закупівлі, не встигаючи викупити необхідну літературу, запропоновану видавництвами в такій обмеженій кількості.

Звичайно, така ситуація негативно впливає на політику формування фондів. Чинник інфляції, з якою пов'язано збільшення цін на книги, скорочення державного фінансування

бібліотек, ухвалення закону «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти», який передбачає тендерні закупівлі книжкової продукції для бібліотек - все це не дозволяє повною мірою реалізувати відомі всім принципи комплектування: якість, наукову інформативність фонду; оперативність здобуття документів, повноту придбання нових видань з урахуванням ТТПК. У зв'язку з цим бібліотеці все важче задовольнити потреби наших користувачів спеціальною навчальною літературою.

Аналізуючи управління фондом ми виявили основні проблеми, так і не вирішені остаточно в теорії, що на практиці приводять до того, що комплектування бібліотеки Дон НТУ стикається з дефіцитом в придбанні галузевої технічної літератури.

Аналіз динаміки формування фонду електронними документами показав, що змінюється якісний склад фонду у бік значного збільшення долі електронних документів.

2005-2008рр.	2009р.	2010р.
Отримано: 199 екз.	Отримано: 670 екз.	Отримано: 840 екз.

Становлення сучасного суспільства неможливо без використання інформаційних ресурсів в електронному вигляді. Організація доступу до джерел інформації в електронній формі стала одним з найважливіших завдань інформаційного обслуговування науки і освіти. Воно усе більш перетворюється на одну з потужних і найважливіших галузей індустрії інформації, оснащувану новітньою комп'ютерною технікою, нетрадиційними носіями інформації, високоефективними автоматизованими технологіями її обробки і використання. Тому НТБ ДонНТУ активно використовують сучасні засоби комп'ютерних комунікацій і мереж, інформаційних технологій і систем управління інформаційними ресурсами.

Знайомство з концепціями управління бібліотечного фонду можна було б продовжити, але всі вони одноставні у визначенні мети управління – приведення параметрів бібліотечного фонду у відповідність із завданнями бібліотеки і запитам користувачів. Проте залишається відкритим питання про те, чим же, врешті-решт, слід управляти – складом, величиною, структурою фонду, потоком документів усередині бібліотеки, технологією формування фонду або співробітниками бібліотеки. Поза сумнівом, всі названі об'єкти потребують управління, як не викликає сумнівів і їх тісний взаємозв'язок.

Список літератури

1. Антонова С.Г. Издания в структуре образовательного процесса Вуза. Некоторые направления совершенствования // Науч. и тех. б-ки.- 2007 .- №11 .- С.26-34
2. Васильченко Н.П. Методы управления библиотечным фондом // НТБ СССР.- 1988.-№9.- С. 17-19
3. Винниченко О.А. Как мы формируем библиотечный фонд [Текст] / О.А.Винниченко // Библиотековедение .- 2001 .- №4 .- С.90-92
4. Инструкция об учете библиотечных фондов: Проект [РГБ] // Библиотека .- 2006 .- №7
5. Стрішенець Н. Від управління фондом до управління знаннями [Текст] / Н. Стрішенець // Бібліотечний вісник .- 2009 .- №2 .- С.19-25
6. Стрішинець Н. Розвиток бібліотечного фонду в часи змін // Вісник книжкової палати .- 2009 .- №5 .- С.21-26
7. Шилов В.В. Об учете библиотечных фондов // Науч. и техн. б-ки .- 2008 .- №5 .- С.39-55

У статті розглядаються теоретичні і практичні проблеми формування фонду НТБ ДонНТУ. Представлені статистичні аналізи динаміки поповнення фонду та поповнення по галузям знань метою яких було вивчення динаміки розвитку фонду та його відповідності читацьким потребам. Також був проведений аналіз формування фонду електронними ресурсами, де була з'ясована зміна якісного складу фонду у бік значного збільшення долі електронних документів. Позначені основні проблеми, які виникли за останні роки в системі комплектування та негативно впливають на неї.

The theoretical and practical problems of forming of fund of NTB DonNTU are examined in the article. The statistical analyses of dynamics of addition to the fund and addition are presented for to the areas of knowledges the purpose of which was a study of dynamics of development of fund and his accordance reader necessities. Also there was the conducted analysis of forming of fund by electronic resources, where a z'yasovana change of high-quality composition of fund was toward the considerable increase of fate of electronic documents. Basic problems which arose up in the last few years in the system of completing and negatively vpiwayut' on it are marked.